

Antropologinen matka talteenkeräys- kapitalismin rihmastoihin

Anna Lowenhaupt Tsing:

The Mushroom at the End of the World. On the Possibility of Life in Capitalist Ruins.

Princeton: Princeton University Press, 2015, 352 s.

ISBN 978-0-691-17832-5

Kalifornian yliopiston antropologian professori Anna Lowenhaupt Tsingin menestysteos on huikaisevan monitahoinen matkakertomus nykykapitalismin ominaiseen tuotantomuotoon ja sen yli. Useita palkintoja voittanut kirja ilmestyi alun perin kovakantisena kolme vuotta sitten. Vuonna 2017 ilmestynyt pehmeäkantinen versio on tätä kirjoitettaessa ehditty myymään monesta nettikirjakaupasta loppuun. Sitä kohdanneen menestyksen ohella kirjaan tarttuminen on ajankohtaista myös sen konkreettisen kohteen, *matsutake*-sienen eli tuoksuvalmuskan vuoksi. Suomessa edellisen syksyn tuoksuvalmuskamäärät arvioitiin suurimmiksi kymmeneen vuoteen, ja sieni on noussut tältä pohjalta jälleen julkiseen keskusteluun.

Käsillä oleva kirja ei kuitenkaan ole sienikirja. Tsing kirjoittaa

osana *Matsutake World Research Group* -tutkimusryhmää, jonka keskeisenä tavoitteena on nostaa esille kulttuuristen ja ekologisten elämänmuotojen rikasta monimuotoisuutta. Kirjassa tätä monimuotoisuutta tarkastellaan *matsutake*-sienen globaalisti monipaikkaista arvonmuodostusketjua seuraamalla. Erityisesti Japanissa arvostettujen ja korkeahintaisten tuoksuvalmuskojen poiminnan, kaupan ja kulutuksen ympäriltä nousee isoja kysymyksiä tästä ajasta ja ajalle ominaisesta tuotantomuodosta.

Matsutakella on monia erityispiirteitä, joiden pohjalta se soveltuu oppaaksi näiden kysymysten äärelle, konkreettisesti ja metaforisesti. Ensinnäkin sieni muodostaa ensinnäkin itiöemiä vaihtuvalla rytmillä ja vain lyhyen aikaa kerrallaan. Toiseksi tuoksuvalmuskat elävät moniulotteisessa symbioosissa tietynlaisten mäntyjen kanssa. Männyt puolestaan edellyttävät erityistä elinympäristöä, jonka muodostumiseen erilaiset enemmän tai vähemmän ihmisen toimiin kytkeytyvät ekologiset prosessit vaikuttavat. Kompleksinen kytkeytyneisyys ja sille pohjautuva epävarmuus tekevät tuoksuvalmuskojen viljelyn mahdolltomaksi.

Kirjan keskeinen *matsutaken* kautta esille nouseva teema on nykykapitalismin muoto, jota

kirjoittaja kutsuu arvon talteenkeräämiseksi (*salvage accumulation*). Talteenkeräys on luova ja kekseliäs tapa tuottaa yksityistä voittoa tuotannon skaalautuvuuksien, standardoinnin ja täydellisen kontrollin tuolla puolen. Talteenkeräyksessä kapitalistinen hallinta on puolitettu: kontrollin ulkopuolella muodostuvaa yhteisomaa kerätään talteen ja käännetään varallisuudeksi – oli kyse sitten fotosynteesistä, öljyn fossiilisesta muodostumisesta tai kulttuuris-normatiivisesti jäsenyvistä naisten neulontataidosta ja inhimillisestä elämästä ylipäänsä.

Esimerkiksi tekstiiliteollisuuden pitkät tuotantoketjut sekä erilaiset sosiaalisen vuorovaikutuksen ja sisällöntuotannon varaan rakentuvat internetin yhteisöpalvelut noudattavat vastaavaa talteenkeräyksen logiikkaa. Varallisuutta kartutetaan kääntämällä luonnosta ja ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta sekä näiden yhteenliittymistä alkunsa saavaa ainesta talteenkerättävään muotoon. Historiallisesti moninaiset prosessit käännetään kapitalisiksi hyödykkeiksi, yksiulotteiseksi, historiattomaksi arvoksi. Japaniin laivattavat tuoksuvalmuskat irrotetaan talteenkeräyksen ketjussa ekologisista ja sosiokulttuurisista kytköksistään, rihmastoistaan, symbioottisista kiinnittymisistään mäntyjen juuriin ja edelleen mäntyjen

kasvulle otollisen maaperän muodostumisen ja muokkautumisen prosesseista; paikallisista elinkeinoista ja metsänhoitotieteen painotuksista, vapauden kokemuksista oregonilaisessa metsässä.

Kirjan neljään osioon jakautuvat kaksikymmentä lyhyttä lukua ja seitsemän välisoittoa rakentuvat näiden teemojen ympärille. Konkreettisenä viitepisteenä on *matsutake*, sen kerääminen, käsittely ja myynti, sille ominaisten kasvuympäristöjen muodostuminen ja muodostaminen sekä sienien ekologiset yhteydet ja juurtumiset. Tarkastelu rakentuu monipaikkaisen etnografian periaatteelle. Tuoksuvalmuskaa seurataan Japaniin, Yhdysvaltojen Oregoniin, Kiinan Yunnaniin ja Suomen Lappiin. Lisäksi haastatellaan mykologia Kööpenhaminassa sienten taksonomiasta sekä vierailaan tieteellisissä tapahtumissa eri puolilla maailmaa.

Tsingin moniulotteinen ja tarkka etnografia tuottaa hengästyttävän rikasta kuvausta. *Matsutaken* käännöksiä kohti kapitalistista hyödykettä seurataan läpi eri sijaintien ja tarkastellaan, mitä sienien ympärillä missäkin tapahtuu ja millaisia historioita toimijat ja tapahtumat kantavat mukanaan – havainnoidaan, kuunnellaan, maistetaan ja haistetaan sekä

pohditaan tätä kaikkea, myös autoetnografisesti. Etnografisen matkan aikana *matsutakeen* kytkeytyy valtava määrä toimijoita: puita ja puulajeja, maakerroksia ja ekologisia maiseimia; eri etnisiteettejä edustavien sienten kerääjiä ja niiden myyjä, tieteenharjoittajia, metsäyhtiöitä ja aiempia hallitsijoita. Erityisen hienoja ovat kytkeytymisten monitoimijaisuuden, -rytmisyyden ja -skaalaisuuden kuvaukset.

Monipuolinen tarkastelutapa ja sen toteutuksen ja tulosten taitava aukikirjoittaminen nostavat täydellisen hallinnan mahdollisuuden vastaansanomattomasti esille. Kapitalismi ei ole suoraviivaista vaan laikukasta. Talteenkeräys on kekseliäs arvonkartutusmuoto, mutta kekseliäitä ovat sen piiristä elantonsa saavatkin. Myös ekologiset prosessit ovat kekseliäitä arvaamattomuudessaan. Massamittaisen, äärimmillen tehostetun luonnonhyödyntämisen jälkeensä jättämällä raunioilla kasvaa erityisiä mäntyjä. Niiden kanssa symbioosissa elää arvokkaita *matsutake*-sieniä. Erityisesti Kaakkois-Aasiasta saapuneet kekseliäät prekaarit hyödyntävät aiemmin oppimaan erikoistaitoja: sotaolosuhteissa kouliintuneesta maastossa liikkumisen taidosta kasvokkaiseen kaupankäyntiin. Elämä on mahdollista kapitalismin raunioittamisissa maisemissa.

Monipaikkaisten kytkeytyneisyyksien kuvaaminen sekä kantaa mukanaan että edellyttää taitoa huomata ja huomioida toisin (*arts of noticing*). Talteenkeräyskapitalismin konkreettisen alustan, rikkaiden ja vyyhtimäisten kytkeytymisten, havainnoiminen kasvaa totunnaisten jakojen ja ajattelutapojen kritiikiksi. Kritiikin yleisenä taustana on kapitalismin mukanaan tuoma antroposeeni ja sen kohteina inhimillisen toiminnan ja luonnon erottaminen sekä tähän kytkeytyvät kontrolloidun tehostamisen ja lineaarisen edistyksen periaatteet. *Matsutaken* kautta avautuu näkymä rajautumattomiin ja ennalta-arvaamattomiin sommitelmiin, kokoonpanoihin ja yhteenliittyimiin (*assemblages*), jotka pakenevat tarkkoja rajauksia ja käsitteellisiä lukkoonlyöntejä.

Sommitelmallinen sotkeutuneisuus on Tsingille kontaminaatiota: kytkökset muuttavat kytkeytyviä. Samalla rajaukset ja erillisyyksien esille nostamiset ovat kuin tuoksuvalmuskann irrottamista ja poimimista, asioiden repäisemistä irti moninaisista kiinnikkeistään. Näin ollen esimerkiksi äänen antaminen luonnon prosesseille ei kulminoidu luonnon romanti-soimiseen, haikailuun turmelumattomasta luonnosta tai toiveeseen jättää luonto koskemattomaksi. Sen sijaan kyse on

sommitelmallisten sosioekologisten keskinäiskytkemysten – Donna Harawayn käsittein ”sympiooiesien” – empiirisestä esille nostamisesta. Keskinäiskytkemismisille rakentuvat sommitelmat pakottavat yhtäältä ylittämään ahtaat ja lokeroivat tarkastelutavat, toisaalta huomion kiinnittäminen sommitelmien jatkuvaan rakentamiseen auttaa ajattelun rajojen ja ongelmien ylittämässä. Sommitelmien etnografiassa empiirinen ja metodologinen sulautuvat.

Tähän tarkastelutapaan kytkeytyvät sekä teoksen keskeiset ansiot että sen ongelmat. Sommitelmien etnografia tavoittaa yhtäältä tarkasti monipaikkaiset ja -skaalaiset kytkeytymiset ja nostaa esille rajojen ja käsitteellistysten alla ja läpi kulkevia juonteita. Toisinhavainnoimisen välttämättömyys kerää uskottavuutta. Toisaalta kirja ei kuitenkaan täysin onnistu lunastamaan globaalisti monipaikkaisen antropologian keskeistä lupausta, suuren ja erityisyydet ylittävän analysoimista pienen ja yksityiskohtaisen kautta. *Matsutaken* ympäriltä avautuva talteenkeräyksen analyysi on sinänsä uskottavaa vaikkakaan ei erityisen yllättävää. Sen sijaan se, välittyvätkö globaalien kapitalismin ihmisten elämänmahdollisuuksia keskeisesti muokkaavat piirteet kekseliään arvosienten poimin-

nan ja myynnin kautta, herättää kuitenkin kysymyksiä.

Esimerkiksi Kiinan Yunnanin sijoittuvassa metsänhoidon kuvauksessa sivutaan metsien yksityistämismisvimmaa, mainitaan sen airueina toimivat läntis-globaalit hallintamallit sekä sivutaan yksityistämisen kulttuurista oikeuttamista, ”oman onnensa seppä” -ajattelun juurruttamista Kiinaan. Tarkastelun keskiössä on kuitenkin asioiden moninaisuus ja häilyvärajaisuus: metsien yksityistäminen ei lopulta syrjäytä niiden yhteiskäytön mahdollisuutta välittömästi ja täydellisesti. Metsänomistajat ovat suurpiirteisempiä kuin yksityistämispit ja niiden noudattamista valvovat tahot; paikalliset ihmiset sinnittelevät kekseliäästi uudenaikaisissa tilanteissa. Sotkeutuneisuudet ovat jännittäviä, mutta niiden osoittaminen ei tavoita ihmisten elämää ja elämänmahdollisuuksia muokkaavan kapitalismin institutionaalisia tekijöitä. Kiinan hallituksen ja suuryritysten koalitio levittää kapitalismia parhaillaan järjestyillä, joiden edessä ihmisten kekseliäisyyden painottaminen tuntuu irvokkaalta. Sommitelmien etnografialle pohjautuvaa nykykapitalismin tarkastelua voisi terästäää hyppysellisellä institutionaalista analyysillä.

Mikko J. Virtanen